

بررسی عوامل انگیزشی در شهادت طلبی کارکنان لشکر ۲۳ تکاور نذاجا

نصرت صفی پوریان

چکیده

انگیزه های شهادت طلبی از منظر جامعه شناسی، روان شناسی و فلسفه معاصر غربی که در تحلیل واقعیتها و حقایق مادی با مشکل مواجه است، قابل حصول و وصول نبوده و وجود فاصله ارزشی و فرهنگی ما بین عده ای از همین صاحب نظران علوم اجتماعی باعث شده است که آنها در توصیف نظرات خود درباره انگیزه های شهادت، قضاوت یک جانبه ای را ارائه داده و بدون در نظر گرفتن ریشه های آن در فلسفه حیات، هستی شناسی، آغاز شناسی، فرجام شناسی، بقاء طلبی، عشق و حماسه و عرفان این انگیزه ها را جزئی نگری و ابزاری بشمار آورند.

در این مقاله سعی شده است عوامل ایجاد انگیزه های شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور نذاجا از طریق دیدگاه های مشهور جامعه شناسی، روانشناسی، اجتماعی، دیدگاه های ادیان و فرهنگ های مختلف مورد بررسی قرار گیرد.

واژه های کلیدی : انگیزه شهادت طلبی، ارزش های مذهبی (خداجوئی)، ارزش های اجتماعی (دگرخواهی)، ارزش های فردی (خودیایی)

مقدمه

نقطه اوج و عظمت شهادت طلبی و جانبازی ملت مسلمان ایران در دفاع مقدس بود، هشت سال جنگ تحمیلی شاهد صحنه های بیاد ماندنی فرهنگ شهادت است، فرهنگی که در آن عرصه، شهیدان بزرگی چون، آبخناسان، چمران، نیاکی، بابائی، شیروودی، کشوری و هزاران شهید دیگر به ندای « **هل من ناصر ینصرنی** » امام خود لبیک گفته بودند و برای دفاع از استقلال و آزادی و جمهوری اسلامی در مقابل هجوم رژیم اشغالگر بعث و حامیان داخلی و خارجی آن به میدان مبارزه آمدند. اگرچه ایثارگری و از جان گذشتگی در جنگ تحمیلی در بین تمام اقشار اجتماعی و در سنین مختلف وجود داشت اما جلوه های حضور قهرمانانه ارتشیان، بالخصوص کارکنان نیروی زمینی در جبهه ها و شهادت طلبی آنها در میدان رزم، از افتخارات تاریخ معاصر کشور ماست.

از آنجائیکه شهادت طلبی هم به انگیزه های فردی و شخصیت افراد مرتبط است و هم به ارزشهای اجتماعی و فرهنگ عمومی، لذا این مقاله کوشیده است که ابعاد مرتبط با انگیزه های شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور با توجه به مبانی ارزشی و نظری و بویژه عواملی که می تواند اثرگذار و متضمن ابعاد کلی انگیزه های شهادت طلبی باشد مورد بررسی قرار دهد.

۱- شهادت طلبی :

کارکنان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در راه رسیدن به اهداف خود در راستای ماموریت واگذاری، با روی گشاده از مرگ استقبال می نمایند و آن را به بازی می گیرند. این در حالی است که آنان قصد فرار از زندگی را ندارند. شهادت برای عده ای از کارکنان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران یک آرزوست. آنان از مرگ هراس نداشته و

همیشه آرزوی مرگی شهادت گونه دارند. لذا از آنجائیکه همه انسانها دارای کرامت هستند و جان آنها شایسته تکریم می باشد، چرا تعدادی از آنهايي که در واحدهای نیروی زمینی خدمت می نمایند به استقبال مرگ شهادت گونه می روند. انگیزه ها و آرمان ها و همچنین ارزشهایی که آنان بخاطر آن فداکاری می کنند چه می تواند باشد؟

این مقاله میزان تأثیر عوامل ارزشهای دینی (خداجویی) و اجتماعی (دگرخواهی) و فردی (خودیابی) بر روی ایجاد انگیزه شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور را تعیین می نماید.

۲- تاریخ شهادت طلبی :

شهادت طلبی مفهومی مقدس است که در وهله اول ریشه در «دین» دارد. تاریخ نشان داده است که ایدئولوژیهایی که ریشه در «دین» داشته‌اند موثرترین و بیشترین انگیزه‌ها را در افراد ایجاد نموده‌اند. آنها مردم را به مبارزه با مشرکان و معاندان و جلب رضای الهی و رستگاری اخروی و عدالت جویی و فداکاری و شهادت در این طریق دعوت نموده‌اند. البته از این علاقه و رغبت دینی مردم، سوء استفاده‌های زیادی نیز توسط متظاهران به دین صورت گرفته است که خود حدیث مفصل دارد.

تاریخ زندگی انبیاء نشان می‌دهد که آنها در تبلیغ و ترویج رسالت خود ایثار و از جان گذشتگی‌های فراوانی نموده‌اند. توهین‌ها، تهدیدها، تحقیرها، شهادت‌ها، تبعیدها، شکنجه‌های روحی و جسمی، ترورهای فیزیکی و شخصیتی را متحمل شده‌اند. بسیاری از پیروان انبیاء نیز به تبع آنان، در معرض مصیبت‌ها و بلاها، توسط زورمداران، مترفان، ملحدان، مشرکان و سفیهان قرار گرفته‌اند، اما از اعتقادات خود عدول نکردند. از هابیل بعنوان اولین شهید تاریخ یاد می‌شود. او به قصد قربت و تعالی، بهترین هدیه خود را به درگاه الهی پیش کش نمود که البته مورد پذیرش خداوند واقع شد و در پی آن به ناحق توسط برادرش کشته شد و نامش

به عنوان اولین شهید تاریخ ثبت شد. حضرت نوح (ع) در ترویج رسالت خود از تهدیدهای مشرکان نهراسید و آنها بارها او را به قتل تهدید نمودند. در جایی دیگر نمود، پادشاه ستمگر زمان تصمیم می‌گیرد حضرت ابراهیم (ع) را به جرم دعوت به یکتاپرستی و نفی خدایان ساختگی درون آتش سوزان اندازد و او از این مرگ استقبال می‌کند اگرچه به امر الهی از آتش نجات می‌یابد اما داستان شهادت طلبی او زبانزد همه می‌گردد. حضرت اسماعیل (ع) نیز از مرگ نمی‌هراسد و امر الهی را اجابت می‌کند و به استقبال قربانی شدن می‌رود اگرچه خداوند قربانی دیگری را جایگزین او می‌کند. راه زندگی حضرت موسی (ع) از آغاز ولادت تا بعثت و رسالت از کنار «شهادت» می‌گذرد. او به دور از چشم جلادان فرعون متولد می‌شود و به امواج خروشان نیل سپرده می‌شود. همواره تحت تعقیب قبطیان است و بارها با توطئه اشراف قوم یهود تهدید به قتل می‌شود و شهامت و استدلال و اعجاز او در برابر فرعون حتی بر ساحران نیز اثر می‌گذارد و آنها را که برای شکست موسی (ع) آورده بودند را نیز به تسلیم می‌کشاند و بر حقانیت رسالت حضرت موسی (ع) اذعان نمود و به استقبال مرگ می‌روند.

یکی از جلوه‌های ایثار و شهادت طلبی در اروپا، شوالیه‌گری بود. این جریان که در اواسط قرون وسطی به وجود آمد. منشاء تأثیر زیادی در زندگی فرهنگی و هنری و روابط سیاسی اجتماعی اروپائیان شد. شعار معروف جوانمردان و از جان گذشتگان شوالیه این بود که از مظلوم دفاع می‌کنیم و بر ظالم می‌تازیم. شوالیه‌گری که منشاء آن اعتقاد به ارزشها و باورهای دین مسیح و تعهد مذهبی و اخلاقی و اجتماعی به آن بود شوالیه‌ها را مکلف می‌کرد تا جنگجویانی شجاع باشند و به نیایش و عبادت توجه کنند و برای حفظ عزت و شرافت و عدالت از ایثار جان و مال در راه اهداف متعالی دریغ نکنند و از ناموس و زنان حمایت نمایند و

مرگ را بر ننگ ترجیح دهند. از دیرباز برای عموم مردم ژاپن حب وطن و احساسات مفرط به آن و محبت و ارادت تا سرحد فداکردن جان به امپراطور ژاپن و سازمانهای اجتماعی (کوکوتای) آن، قضیه ای دینی و ایمانی بود. در آیین شینتو، احترام و تقدیس نسبت به کشور از اصول مذهب بود تا جایی که دانشمندان روانشناس آن را «غریزه فطری» آن قوم دانسته‌اند. آنها با این عشق بدنی می‌آمدند و می‌مردند. این ارادات بوسیله ادبیات عامیانه، حماسه‌ها، افسانه‌ها و اشعار و داستانهای ملی و قومی در آنها درونی شده و بصورت «ایمان قلبی» درآمده بود. یک سامورایی همواره باید به استقبال مرگی زیبا می‌رفت تا ننگ به سراغ او نیاید. از جان گذشتگی و ایثار در راه اهداف و ارزشهای جامعه در فرهنگ و ادبیات و قلمرو پهلوانی و حماسی ایران باستان نیز جلوه‌ای زیبا دارد. کین خواهی، حماسه، فداکاری، سربازی، جانبازی، مقابله با نامردمی‌ها و ناپاکی‌ها و برحذر داشتن از جور و اداء حق محرومان، مبارزه با بیدادگران و پاسداشت قهرمانان از ویژگیهای بارز انسان آرمانی و اسطوره ای ایران باستان است. رستم دستان پهلوان اسطوره‌ای آرمانی ایران حاضر نیست در مقابل تهدیدها و تحمیل‌های ناروا سرخم کند چون در حماسه‌های اساطیری و پهلوانی و آرمانی، شمشیر در خدمت یزدان پرستی و فضایل انسانی و شرافت و حقیقت و در برابر ظلم و تجاوز است.

اگرچه در آغاز حکومت اسلامی توأم با عدالت و آزادگی بود اما بتدریج با نفوذ اشرافیت عرب حاکمیت اسلامی از مسیر اصلی خارج شد و بجای اینکه حاکمان براساس مبانی اسلامی چون علم و تقوی و عدالت انتخاب شوند، موضوع «الحق لمن غلب» مطرح شد. این بدعت، با روحیه و تفکر ناب محمدی و سنت علوی که بسیاری از ایرانیان به آن دل بسته بودند ناسازگار بود. برای رهایی جامعه ایرانی از استبداد بنی‌امیه و بنی‌عباس و حاکمان وابسته به آنها و نیز عناصر بیگانه چون مغولها، تاریخ

ایران شاهد مبارزات وشهادت‌طلبی‌ها و از جان‌گذشتگی‌های فراوان بود. در قیام ابومسلم خراسانی علیه بنی‌امیه، بهره‌گیری از شهادت امام حسین (ع) و خونخواهی شهیدان کربلا، از عوامل مهم ایجاد روحیه ایثار و شهادت طلبی و موفقیت او بوده است.

در تاریخ معاصر کشور ما نیز جلوه‌های بسیاری از فرهنگ شهادت طلبی به چشم می‌آیند، روزهای با شکوه انقلاب اسلامی مردم ایران در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ تا ۱۷ شهریور و ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ همواره با ایثار و گذشت و فداکاری و ازجان‌گذشتگی عجیب بوده‌اند.

۳- شهادت طلبی از دیدگاه قرآن :

تعالیم قرآن کریم مهمترین و مقدس‌ترین منبع اعتقادی و ارزشی تأثیرگذار برنگرش و بینش و کنش مسلمین در طول تاریخ است. جهاد و شهادت نیز از این موضوع مستثنی نیست. مجاهدان و شهیدان مسلمان یکی از دلایل اصلی حضور خود را درمیادین رزم و شهادت، اعتقاد به آیات قرآن و الهام از آن می‌دانند. به اعتراف بسیاری از مورخین انگیزه‌های شهادت طلبی رزمندگان اسلام در طول تاریخ، منبعث از تعالیم قرآن و وحی الهی است. برخی از آیات قرآن کریم شهادت طلبی را ادای پیمان و تعهد بسته شده با خداوند توسط مؤمنان و سنت و حقیقت لایتغیر می‌داند: «از مردم با ایمان مردانی هستند که تعهد الهی را ایفا نموده، گروهی از آنان راه ابدیت را در پیش گرفت و دسته‌ای دیگر منتظر حرکت دراین راهند. آنان هیچ حقیقتی را تبدیل و تغییر ندادند.» (سوره احزاب، آیه ۱۲۳) برخی دیگر از آیات قرآن کریم به فلسفه آثار اجتماعی و اصلاحی جهاد و شهادت اشاره می‌کنند. «اگر خدا گروهی از مردم (متجاوز و گمراه) را به وسیله گروهی دیگر (مؤمنان) دفع نکند فساد زمین را فرا می‌گیرد.» (سوره بقره، آیه ۲۵۱) برخی از آیات قرآن کریم به نمردن و حیات جاودانه شهید اشاره می‌کنند و از مردم می‌خواهند که آنها

– شهدا- را مرده نپندارند. «کسانی را که در راه خدا کشته شدند، مرده میندازید بلکه آنها زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی می‌خورند.» (سوره آل عمران، آیه ۱۶۹) علاوه بر آیات فوق، در آیات ۲۱۸، ۱۹۰، ۲۴۴ سوره بقره و آیات ۱۳، ۶۷ سوره آل عمران و آیات ۷۵، ۱۸۴، سوره نساء و آیات ۷۵، ۷۴، ۸۶، ۱۱ و ۱۹، ۲۰، ۲۴، ۴۱ سوره توبه و آیات ۷۲، ۷۴ سوره انفال و آیات ۱ و ۴۱ سوره صف و آیه ۲۰ سوره مزمل و آیه ۴۱ سوره مائده و آیه ۱ سوره ممتحنه و بسیاری از آیات دیگر به این انگیزه و انگیزه‌های مرتبط با آن اشاره می‌کنند.

همانطوریکه از آیات بالا استنباط می‌شود قرآن کریم مهمترین انگیزه جهاد و شهادت طلبی را، رضایت و خشنودی خداوند می‌داند و مرگی را شهادت می‌داند که با انگیزه‌های الهی و «فی سبیل الله» باشد. بطور خلاصه برخی اهداف و انگیزه‌های شهادت طلبی را از نظر قرآن می‌توان بصورت زیر بیان نمود:

- وفا کردن به عهد و پیمان الهی و ایثار جان در راه خدا و دین او.
- شرکت در سنت ابتلا و امتحان.
- معامله سودمند با خداوند (تقدیم جان در برابر بهشت و آمرزش گناهان).
- رسیدن به درجات والای تکامل و رستگاری و جاودانگی و قرب و رضوان الهی.
- اطاعت از فرمان خدا و رسول و اولی الامر.
- اهتمام به امور اجتماعی و کمک به مستضعفین و اشاعه معروف و نهی از منکر و رفع فتنه و یاری حق و دفع باطل و صلاح و اصلاح جامعه و دفاع از جان و مال و سرزمین و حقوق واقعی انسانها.
- آماده سازی بستر جامعه برای اقامه عدل و حدود الهی و برپایی سنتهای معنوی و تقویت ارزشهای والا.

حراست از سنگرهای توحیدی چون مساجد.

۴- ارزشهای مذهبی (خداجویی)

قابلیت‌ها و قدر شایستگی که افراد برای عشق به خدا و پیروی از دین و قرآن و اطاعت از ولایت قائلند را ارزشهای مذهبی یا خداجویی می‌نامند.

۵- ارزشهای اجتماعی (دگرخواهی)

ارزشهای اجتماعی آن دسته از عواملی هستند که ساختارهای فرهنگی جامعه را تشکیل داده و اهداف و نگرشها را معین و برای خوبیه‌ها و بدیه‌ها ملاک و معیار تعیین می‌کنند و همچنین راههای دستیابی به اهداف یعنی هنجارها را مشخص می‌کنند.

۶- ارزشهای فردی (خودیابی)

ارزشهای فردی به انگیزه‌ها و نیازهای رفتار فردی اشخاص توجه دارد. ارزشهای فردی یا خودیابی حالتی مشخص است که سبب ایجاد رفتاری معین و همچنین عاملی کلی که مولد رفتار شخص می‌گردد.

۷- نتیجه‌گیری :

الف) متغیر خداجوئی: با بررسی جداول آماری منتج از مطالعه ۷۴ درصد افراد تاثیر ارزشهای دینی (خداجوئی) را در ایجاد انگیزه‌های شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور به میزان خیلی زیاد و زیاد موثر دانسته‌اند و همچنین در تحلیل استنباطی نیز مشخص گردید که ارتباط معنی داری بین پاسخ‌های داده شده وجود دارد و مؤید « تاثیر ارزشهای خداجوئی در ایجاد انگیزه شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور » بوده است. با مطالعه منابع مرتبط با موضوع نیز نتیجه‌گیری می‌شود که انگیزه اصلی شهادت طلبی باید خداخواهانه باشد و شناخت نسبت به خداوند و ایجاد ارتباط عرفانی و معنوی باخالق یکتا و پیروی از تعالیم حیات بخش قرآن برای اجرای احکام اسلامی و رهنمودهای قرآن

که بعنوان یک راهنمای مادی و معنوی انسانهاست از انگیزه‌های اصلی خداجویی و شناخت خداوند است که با دستیابی به این موضوع مهم می‌تواند انگیزه‌های ایثارگری و شهادت طلبی را و قربانی شدن در وصل جانان و شوق وصال دیدار را در افراد افزایش دهد.

یکی از نکات مهم در اسلام که مرتبط با انگیزه شهادت طلبی می‌باشد انگیزه اطاعت از ولایت است. این ولی امر است که دستور اعزام به جبهه نبرد را صادر خواهد نمود و اطاعت از فرمان ولی امر امری است واجب الاطاعه زیرا ولی امر مشخص است، اعلم، عادل و آگاه به مسائل زمان می‌باشد. لذا از آنجایی که شهادت طلبی به حکم اینکه عملی آگاهانه و اختیاری در راه هدفی مقدس است. باید از هرگونه انگیزه خودگرایانه مبرا باشد تا عملی قهرمانانه و تحسین برانگیز و افتخار آمیز از نظر مکتب دینی بشمار آید. تأکید دین بر موضوع خالص بودن انگیزه شهادت طلبی و «فی سبیل الله» بودن آن از ویژگی منحصر بفرد ارزشهای دینی می‌باشد.

ب) متغیر دگرخواهی: تعداد ۶۴ درصد جامعه مورد بررسی تاثیر ارزشهای اجتماعی (دگرخواهی) را در ایجاد انگیزه شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور به میزان خیلی زیاد موثر دانسته اند که در این میان ۸۴ درصد افراد وطن دوستی، عشق به وطن و ۷۸ درصد افراد نوع دوستی و ۷۱ درصد دفاع از انقلاب را به میزان خیلی زیاد و زیاد در ایجاد انگیزه شهادت طلبی موثر دانسته اند. و همچنین ۶۴ درصد افراد اعتقاد دارند که مبارزه برای ارزشهای اصیل بشری و همچنین ۸۸ درصد تلاش برای بیرون راندن دشمن از مناطق اشغال شده را در ایجاد انگیزه شهادت طلبی به میزان خیلی زیاد و زیاد موثر می‌دانند. همچنین در تحلیل استنباطی نیز مشخص گردید که ارتباط معنی داری بین پاسخ های داده

شده وجود دارد و مؤید « تاثیر ارزشهای اجتماعی (دگر خواهی) را در ایجاد انگیزه شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور » بوده است.

ج) متغیر خودیابی: ۷۲ درصد افراد تاثیر ارزشهای فردی (خودیابی) را در ایجاد انگیزه شهادت طلبی در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور به میزان خیلی زیاد و زیاد موثر دانسته اند که در این میان ۸۶ درصد خودیابی و عزت نفس را و همچنین ۹۵ درصد، حضور در عرصه جهاد و شهادت و ۷۸ درصد پیدا نمودن هویت و یافتن خود واقعی و معنی دادن به زندگی و ۷۸ درصد جامعه نمونه احساس تکلیف و تعهد عمیق به رسالت انسانی و ۷۶ درصد افراد زیبایی گرایی و مرگ حماسی و ۶۴ درصد میل به جاودانگی را در ایجاد انگیزه شهادت طلبی به میزان خیلی زیاد و زیاد موثر دانسته اند. همچنین ۵۹ درصد افراد وابستگی به دنیا را در افزایش میزان انگیزه شهادت طلبی به اندازه خیلی کم موثر می دانند و ۷۸ درصد حضور در جبهه نبرد را یک احساس تکلیف و تعهد عمیق به انجام رسالت انسانی و وظیفه خود می دانند. همچنین در تحلیل استنباطی مشخص گردید که ارتباط معنی داری بین پاسخ های داده شده وجود دارد و مؤید « تاثیر ارزشهای فردی (خودیابی) در افزایش انگیزه شهادت در بین کارکنان لشکر ۲۳ تکاور » بوده است.

منابع :

- ۱- اشراق، محمد کریم، تاریخ و مقررات جنگ (تهران: دفتر نشر اسلامی، ۱۳۶۰)
- ۲- آرون، ریمون مراحل اساسی در جامعه شناسی، ترجمه باقر پرهام (تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۶)
- ۳- آزاد برمکی، تقی، نظریه‌های جامعه شناسی (تهران: انتشارات سروش، ۱۳۷۶)
- ۴- بی‌ناس، جان، تاریخ جامعه ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت (انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ هفتم، ۱۳۷۳)
- ۵- چمران، مصطفی، جهاد و شهادت (قم: انتشارات اسلامی، ۱۳۶۱)
- ۶- رزمجو، حسین، انسان آرمانی و کامل در حماسه‌های عرفانی (تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۸)
- ۷- ژولین، فروند، جامعه شناسی ماکس وبر، ترجمه علی محمد کاردان (تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۰)
- ۸- گوهری، سید اسماعیل، آرزوی شهادت (تهران: چاپ شفق، ۱۳۶۶)
- ۹- مازلو، ابراهام، انگیزش و شخصیت، ترجمه احمد رضوانی (مشهد: آستان قدس ۱۳۶۹)
- ۱۰- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی (تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۶۶)
- ۱۱- شیرزاد مقدم، محمد، شاهدان همیشه زنده، مجموعه وصیت نامه شهدای لشکر ۲۳ تکاور (تهیه و تدوین از شعبه ایثارگران ل ۲۳ تکاور، ۱۳۸۴)
- ۱۲- هاشمی، نجف آبادی، سید رضا، فرهنگ شهادت (انتشارات سازمان تبلیغات، ۱۳۶۲).